

Venäläisestä kirjallisuudesta kattavasti

Venäläisen kirjallisuuden historia. Toim. Kirsti Ekonen ja Sanna Turoma. Helsinki: Gaudeamus, 2011.

Viime vuonna julkaistiin Kirsti Ekosen ja Sanna Turoman toimittama venäläisen kirjallisuuden historia. Teos on suunnattu opiskelijoille, opettajille ja muille Venäjän kirjallisuudesta kiinnostuneille. Venäläisen kirjallisuuden opiskelijoina kuulumme teoksen kohdeyleisöön ja niinpä päätimme tarttua teokseen ja arvioida sen antia opiskelijan näkökulmasta.

Teoksen ajankohtaisuus ja tarve esitellään heti kirjan esipuheessa. Ensimmäinen teos on ensimmäinen suomenkielinen yleisesitys venäläisestä kirjallisuudesta, ja toiseksi tekijät haluavat osallistua teoksellaan maailmalla käytävään keskusteluun venäläisen kirjallisuushistorian paikasta. Peruslähtökohtana kirjan kaudella kirjoittajalla on ollut kirjailijoiden, tyylilajien kehityksen ja kirjallisuusinstituution esittely historiallisessa, yhteiskunnallisessa ja poliittisessä kontekstissa. Kirja esittelee merkittävimpiä pidettyjä kirjailijoita, mutta pyrkii toisaalta myös kaanonin kyseenalaistamiseen tuomalla esiin venäläisiä naiskirjailijoita ja marginaaligenrejä, kuten populaari- ja lastenkirjallisuutta. Muita kirjan kantavia teemoja ovat kirjallisuuden ja identiteetin suhde, lännen vaikutteet sekä erilaiset suomalaista lukijaa kiinnostavat viittaukset Suomeen. Esittelemme tässä lyhyesti kirjan kaikki kahdeksan lukua, jonka jälkeen arvioimme teosta kokonaisuutena. Lukujen esittelyssä mainitut kirjailijat ovat vain esimerkkejä; itse teoksessa esiintyy laajempi nimivalikoima.

Kirjan ensimmäinen luku, Elina Kahlan kirjoittama ”Kirjal-

lisuuden varhaisvaiheet: 900-luvulta 1600-luvun loppuun”, alkaa slaavien kirjakielen synnystä ja päättyy valistusajan kynnykselle. Kahla tutustuttaa lukijan raamatullis-liturgiseen kirjallisuuteen, hagiografioihin, ensyklopedisiin teoksiin, kronikoihin ja sotakuvauxiin, erilaisiin opetuksiin, rukouksiin, saarnoihin sekä matkakuvauksiin. Kaksi kirjallisuuden merkkiteosta, *Nestorin kronikka* ja *Laulu Igorin sotaretkestä*, saavat erityishuomion, joista jälkimmäisestä esitellään myös tekstinäyteitä. Luvun myötä muutamat kirjoittajat tulevat tutuiksi ja moni saattaa törmätä ensimmäistä kertaa sellaisiin nimiin kuin Epifani Viisas, Nil Sorski ja Maksimos Kreikkalainen. Varsinaisen kirjallisuuden lisäksi Kahla käy läpi myös kirkollista perinnettä ja venäläistä kansanperinnettä, jotka edelleen vaikuttavat venäläisessä kulttuurissa monella tavalla. Erityisesti luvun lopulla esitelty suullinen perinne ja siihen kuuluvat kansannäytelmät, *bylinat* eli kansanperinteen runoelma ja sadut tasapainottavat ja täydentävät lukua hienosti.

Kirjan toisen luvun, Sanna Turoman kirjoittaman ”Eurooppa esikuvana: 1700-luku”, kantavia teemoja ovat maallistuminen, eurooppalaistuminen ja valistusajattelu. Turoma esittelee pääosin korkeakirjallisuutta, muun muassa sellaisia lajeja kuin panegyriikkaa (juhla- ja ylistyspuheet), satiiri ja runous (klassismin kausi). Katariina II:n kaudella näytelmäkirjallisuus oli suosittua, mutta myös romaani ja proosan uudet lajit (päiväkirjat, muistelmat, matkakuvaukset) alkoivat saada yleisöä 1700-luvulla. Luvussa perehdytään muun muassa seuraavien kirjailijoiden tuotantoon: Feofan Prokopovitš, Antioh Kantemirn, Vasili Trediakovski, Mihail Lomonosov,

Aleksandr Sumarokov, Vasili Maikov, Denis Fonvizin, Gavriil Deržavin ja Nikolai Karamzin. Turoma tuo esille myös joitakin naiskirjailijoita, mutta hyvin tiivistetyssä muodossa.

Kirjan kolmas luku, Timo Sunin kirjoittama ”Romantiikan kuohuissa kansalliseen omaleimaisuuteen: 1800–1840”, keskittyy kansalliseen identiteetille tärkeään romantiikkaan. Luku on jaettu romantiikan kehityksen jaksoihin: varhaiseen romantiikkaan (Vasili Žukovski, Ivan Krylov), kultaiseen vuosikymmeneen (Aleksandr Puškin, Denis Davydov, Pjotr Vjazemski) ja myöhäiseen romantiikkaan (Fjodor Tjutšev, Vladimir Benediktov). Puškin, jota Suni pitää kansalliskirjallisuuden keulakuvana, tulee kirjan luvussa erityisen tutuksi. Kansalliskirjallisuudesta esitellään myös muita tärkeitä kirjailijoita (Aleksandr Gribojedov, Mihail Lermontov, Nikolai Gogol) ja heidän teoksiaan. Tuttujen nimien lisäksi lukija pääsee tutustumaan myös kirjallisuuskaanonin ulkopuolelle, esimerkiksi Jevdokija Rostoptšinan ja Karolina Pavlovan kautta.

Kirjan neljäs luku, Sanna Turoman kirjoittama ”Suuret kertojat: 1840–1890”, jatkaa venäläisen kirjallisuuden identiteetin etsintää ottaen nyt mukaansa *slavofiilien* ja *zapadnikkien* kiistat. Kirja tutustuttaa lukijansa sellaisiin filosofeihin ja poliittisiin vaikuttajiin kuin Pjotr Tšaadajev, Aleksei Homjakov, Vladimir Sollogub ja Aleksandr Herzen. Poliittiset tapahtumat muokkaavat kirjallisuuden kenttää ja Venäjälle syntyy yhteiskuntakriittinen kirjallisuus. Realismin saapumisesta Venäjälle Turoma antaa paljon painoarvoa Vissarion Belinskin koulukunnalle. 1800-luvun venäläiselle kirjallisuudelle tärkeäksi teemaksi nousee ”pieni ihminen”, joka esiintyy jo edellisessä luvussa mainittujen Puškinin, Lermontovin ja Gogolin teoksissa.

”Tarpeeton ihminen” on realismin toinen teema, johon tarttuivat kai-kista tunnetuimmat kirjailijat Ivan Turgenevistä Anton Tšehoviin. Tämän lisäksi neljäs luku antaa mahdollisuuden tutustua sellaisiin kirjailijoihin ja runoilijoihin, kuin Ivan Gontšarov, Nikolai Tšernyševski, Aleksandr Ostrovski, Nikolai Leskov, Nikolai Nekrasov, sekä sellaisiin suuriin nimiin kuin Fjodor Dostojevski ja Leo Tolstoi, joista molemmille teos omistaa monia sivuja.

Kirjan viides luku, Kirsti Ekosen kirjoittama ”Realismista modernismiin: 1900-luvun taite”, pureutuu yhteiskunnallisesti kuohuvaan aikaan, jolloin arvomaailmat ja ihmiskäsitykset muuttuivat Euroopassa. Tyyliuunnista tarkastelun alle on otettu modernismi, realismi, populaarikirjallisuus, dekadenssi, symbolismi ja akmeismi; kirjailijoista esitellään Anton Tšehov, Maksim Gorki, Aleksandr Kuprin, Ivan Bunin, Anastasija Verbitskaja, Aleksandr Blok, Andrei Belyi, Osip Mandelstam sekä Anna Ahmatova. Ekonen antaa luvussaan paljon tilaa Tšehoville, jonka tuotannossa realistinen kerronta sekoittuu uudenlaiseen tapaan hahmottaa maailma ja johon kulminoituu myös kirjallisuuden ja näyttämötaiteen symbioosi. Luvussa käydään läpi myös populaarikirjallisuutta, josta kirja johdattelee lukijansa ranskalaisesta symbolismista ja eurooppalaisesta dekadenssista herätettä saaneeseen modernismiin ja perinteisten konventioiden myrtymiseen. Luku määrittelee hyvin kirjallisuuden hopeakaudeksi kutsutun venäläisen symbolismin ja sen suuntaukset. Luvussa kiteytetään myös Pietarin kaupungin myyttiä ja lopuksi esitellään vielä merkittävimpiä akmeisteja.

Kirjan kuudes luku, Tomi Huttusen kirjoittama ”Vallankumous ja kirjallisuus: 1910- ja 1920-luvut”, keskittyy kirjailijoiden rooliin yhteiskunnallisen kuohunnan

sisällä. Tyyliuunnista käsitellään avantgarde, kubofuturismi, formalismi, egofuturismi sekä imaginismi; kirjailijoista tutuksi tulevat Aleksandr Blok, Sergei Jeseenin, Marina Tsvetajeva, Vladimir Majakovski ja Daniil Harms. Huttunen jäsentelee aikakautta taustoittamalla bolševikkien vallankumouksen tapahtumia, sekä kirjailijoiden ja kirjallisuuden suhdetta vallankumoukseen esimerkiksi Vladimir Majakovskin kautta. Bolševikkikirjailijoiden nouseminen kirjallisuuden estradeille uusina uuden aikakauden sankareina enteili jo piakkoin tapahtuvaa venäläiskirjallisuuden jakautumista viralliseen neuvostokirjallisuuteen, maanalaiseen kirjallisuuteen ja emigranttikirjallisuuteen (näitä käsitellään myös muissa luvuissa). Venäläisten proletaarikirjailijoiden järjestön perustaminen, kirjailijavainojen laajamittainen käynnistyminen sekä useat muut tapahtumat ennakkoivat 1930-luvun tapahtumia ja viitoittivat tietä neuvostokirjallisuuden kehityskululle vuosikymmeniksi eteenpäin.

Kirjan seitsemännessä, Kirsti Ekosen kirjoittamassa luvussa ”Stalinin varjossa: 1930–1960” perehdytään neuvostokirjallisuuteen, jossa kirjallisuudella oli vahva ideologinen tehtävä ja jota ohjailtiin voimakkaasti valtiovallan ja puolueen taholta. Neuvostoajan tärkein laji oli sosialistinen realismi, jonka syntyvaiheet, piirteet ja kehitys käydään yksityiskohtaisesti läpi. Tutuksi tulee tuotantoromaanin käsite, mutta myös historialliset romaanit ja muistelmat olivat aikakaudella suosittuja. Ekonen esittelee laajan kirjon virallisia kirjailijoita (Aleksandr Fadejev, Nikolai Ostrovski, Fjodor Gladkov, Aleksei N. Tolstoi, Mihail Šolohov, Ilja Ehrenburg), marginaalikirjailijoita (Mihail Bulgakov, Andrei Platonov, Boris Pasternak) ja emigrantteja (Vladimir Nabokov, Vladislav

Hodasevitš, Georghii Ivanov, Mark Aldanov). Myös muutamat naiskirjailijat mainitaan (Anna Ahmatova, Marina Tsvetajeva, Vera Panova, Olga Berggolts, Anna Karavajeva).

Kirjan kahdeksas ja viimeinen luku, Marja Rytkösen kirjoittama ”Pysähtyneisyydestä perestroikaan: 1960–1990”, pureutuu sosialistisen realismin kuvauksen ja kansalaisten kokeman todellisuuden väliseen juopaan. Kritiikkiä yhteiskunnan oloja kohtaan esitettiin hienovaraisesti maaseutukirjailijoiden tuotannossa (Viktor Astafjev, Vasili Šukšin, Valentin Rasputin) sekä kaupunkilaisproosassa (Juri Trifonov), ja vähemmän hienovaraisesti epävirallisessa kirjallisuudessa, jota tuottivat muun muassa underground-ryhmät (Venedikt Jerofejev) ja avantgardistit (Andrei Bitov). Tutuksi tulevat myös ”nelikympisten” sukupolvi (Vasili Aksjanov, Vladimir Makanin), *avtorskaja pesnja* -liike (Bulat Okudžava, Vladimir Vysotski) sekä vielä kerran emigranttikirjailijat (Joseph Brodsky, Aleksandr Solženitsyn). Kaanonin ulkopuolelta Rytkönen kaivaa massakirjallisuuden ja kertoo muun muassa tieteisromaaneista (Strugatskin veljekset) sekä lastenkirjallisuudesta (Eduard Uspenski). Luvun toisella puolella käsitellään perestroikaa ja ”glasnost-kirjallisuutta” eli vaiettujen tapahtumien kirjallisuutta (Anatoli Rybakov, Varlam Šalamov), mutta erityishuomion saavat naisten uusi proosa (Svetlana Vasilenko, Tatjana Tolstaja, Ljudmila Petruševskaja, Ljudmila Ulitskaja), kokeellinen proosa (Dmitri Prigov) sekä postmoderni kirjallisuus (Vladimir Sorokin, Viktor Pelevin).

Yleisesti ottaen voi todeta, että teos on helppolukuinen ja sen kronologinen kerronta johdattaa helposti lähestyttävässä muodossa venäläisen kirjallisuuden rikkaaseen historiaan. Teos

esittelee paikoin varsin yksityiskohtaisestikin niin venäläisen kirjallisuuden nimekkäimpiä mestareita kuin myös länsimaisessa kirjallisuushistoriassa vähemmälle huomiolle jääneitä, mutta venäläisessä kontekstissa tunnettuja ja arvostettuja kirjailijoita. Selkeä jäsentely, runsaat kuvat ja havainnollistavat info-laatikot tekevät teoksesta helpokäyttöisen. Lukunautintoa lisää myös antoisa taustoitus suomalaiselle lukijalle. Kronologisessa järjestyksessä etenevät luvut muodostavat yleisjäsentelyn, jonka sisällä esitellään kuhunkin aikakauteen leimansa lyöneitä kirjailijoita, tyyliuuntia, koulukuntia, piirejä ja ryhmiä. Kronologisuus muodostaa eheän ja katkeamattoman kokonaisuuden eri lukujen välille, jolloin eri aikakaudet muodostavat loogisen tarinan. Kirjailijoiden elämäkerrat on tuotu esille tiiviissä, mutta lukijan mielenkiintoa ruokkivassa ja ylläpitävässä muodossa. Parhaimmillaan elämäntarinoita on onnistuttu kuvaamaan hyvin lennokkaasti, jonka ansiosta lukijan matkasta venäläiseen kirjallisuuteen tulee jopa kiehtovaa iltalukemista. Kirjailijoista esitellään lyhyesti heidän elämäkertansa, tärkeimmät teoksensa sekä keskinäiset vaikutussuhteet. Kirjailijoiden lisäksi teos perehdyttää myös aikakauden muihin taide-elämän vaikuttajiin, ennen kaikkea kuvataiteilijoihin. Tiedonnälkäläiselle ja kriittiselle lukijalle on jokaisen luvun lopussa kirjallisuus-luettelo, jossa mainitaan luvussa siteeratut teokset.

Kriittinen huomiomme koskee kaanonin kyseenalaistamattomuutta: teos pitäytyy pitkälti vallitsevan kirjallisuuskannoin esittelyssä ja siten sen uusintamisessa. Meille, joille venäläinen naiskirjallisuus on tuttua, teos ei tarjonnut tarpeeksi kaanonista poikkeamista. Naiskirjailijoista kerrotaan teoksessa hyvin suppeasti; monista esitellään vain nimi, mikä ei tarjoa teoksen koko-

naisuuden kannalta minkäänlaista informaatiota. Teoksen kerronnan tiiviys merkitsee myös sitä, että tiettyjä esitelyjä asioita liiallisesti yksinkertaistetaan. Tällöin pienten info-laatikoiden sisältö ei riitä antamaan kokonaiskuvaa asiasta.

Tästä kritiikistä huolimatta teos tarjoaa jos nyt ei kokonaiskuvaa niin ainakin monipuolisia näkökulmia venäläiseen kirjallisuuteen. Teos on oivallinen, jos haluaa aloittaa tutustumatkan

naapurimaan kirjallisuuteen. Teoksen todellinen kulttuuriteko piileekin sen edullisessa hinnassa (noin 30–40 euroa), jonka ansiosta jokainen opiskelija voi hankkia tämän yli kuusisataasivuisen annoksen historiaa omaan hyllyynsä.

**Taneli Dobrowolski
Valerija Komina
Viktoria Korobtchenko
ja Tomi Leppänen**

Kommunikatiivista käsitehistoriaa?

Kay Junge & Kirill Postoutenکو (ed.): *Asymmetrical Concepts after Reinhart Koselleck. Historical Semantics and Beyond*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2011.

Kay Jungen ja Kirill Postoutenkon toimittama artikkelikokoelma *Asymmetrical Concepts after Reinhart Koselleck* (2011) jatkaa Konstanzin yliopiston Centre of Excellence Cultural Foundations of Integrationin aikaisemman artikkelikokoelman *Totalitarian Communication* (2010, ks. myös *Idäntutkimus* 2010/4) jäljillä kielen ja yhteiskuntarakenteen yhteyksien avaamisessa. Tällä kertaa ponnahduslautana toimii saksalaisen käsitehistorian klasinen ajatus epäsymmetrisistä vastakäsitteistä (*asymmetrische Gegenbegriffe*).

Reinhart Koselleck (1923–2006) perusti käsitteensä epäsymmetrisistä vastakäsitteistä kolmen universaalien käsiteparin, helleeni–barbaari, kristitty–pakana ja Übermensch–Untermensch varaan. Erityisesti häntä kiinnosti näiden käsiteparien merkitys poliittisen terminologian kehityksessä. Kussakin tapauksessa kyseessä on käsite ja sen epäsymmetrisenä negaationa toimiva vastakäsite, joka ei toimi positiivisen identiteetin määrittäjänä

(toisin sanoen kukaan barbaari ei määritä itseään barbaariksi, pakana pakanaksi jne. vaan vain helleeni voi määrittää jonkun barbaariksi). Saksalaisen oikeusfilosofin Carl Schmittin vaikutus on tässä ilmeinen.

Yksi käsitehistorian keskeisistä lähtökohdista on, että käsitteet ovat poliittisen funktioita, ja siten niiden vastaavuus materiaalisen poliittisen todellisuuden kanssa ei ole itsestäänselvyys. Jungen ja Postoutenkon toimittama kirja laajentaa tätä kysymystä pureutummalla siihen, millaisia vaikutuksia käsitteiden ja todellisuuden välisellä epäsymmetrialla on kommunikaatioon ja miten kommunikaatio omalta osaltaan luo jatkuvasti uusia epäsymmetrioita. Kaikkia artikkeleita yhdistääkin kaksi juonetta: epäsymmetrioiden yleisyys ja moninaisuus kielessä ja yhteiskunnassa sekä epäsymmetristen käsitteiden vaikutus yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen.

Kay Jungen johdantoartikkeli pyrkii taustoittamaan käsitehistoriallisen tutkimuksen ongelmakohtia. Hän tukeutuu Koselleckin pääajatukseseen siitä, että vastakäsitteet ovat ensisijaisesti semanttisten erojen aikaansaannoksia ja että ne ovat aina pareittain. Hän kuitenkin painottaa, ettei käsitteiden parillisuus ole ennal-